

UOT 339.94

**AZƏRBAYCAN İSLAM ƏMƏKDAŞLIQ TƏŞKİLATININ
ÜZVÜ KİMİ**

Şahla Rafiq qızı Məmmədli
AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu
shahla.mamedli@mail.ru

Açar sözlər: *İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, beynəlxalq təşkilatlar, İƏT sammitləri, Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, müsəlman dövlətlər*

Müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycan Respublikasının mühüm beynəlxalq təşkilat İƏT ilə müəyyən əlaqələri yarandı. Məqalədə İslam Əməkdaşlıq təşkilatının rolu və yeri öyrənilir, təşkilat fəaliyyətinin əsas istiqamətləri, qəbul olunan qərarlar araşdırılır, eyni zamanda islam ölkələrinin problemlərinin həllində Azərbaycanın iştirakı müəyyən edilir.

**АЗЕРБАЙДЖАН-ЧЛЕН ОРГАНИЗАЦИИ
ИСЛАМСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА**

Шахла Маммедли

Ключевые слова: *Организация Исламского Сотрудничества, международные организации, саммиты ОИС, армяно-азербайджанский конфликт, мусульманские государства.*

В период государственного суверенитета современного Азербайджана наметились определенные связи Азербайджанской Республики с организацией ОИС. В статье автор изучает место и роль Организации Исламского Сотрудничества (ОИС), анализирует основные направления деятельности и принятые решения стран-участниц ОИС, также определяет роль Азербайджана в поиске проблем исламских стран.

AZERBAIJAN IS A MEMBER OF THE ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION

Shahla Mammadli

Keywords: *Islamic Cooperation Organization, international organizations, ICO summits, Armenian-Azerbaijani conflict, Muslim states*

During the period of state sovereignty of modern Azerbaijan, certain relations of the Azerbaijan Republic with OIC organizations were outlined. In the article, the author studies the place and role of the Organization of Islamic Cooperation (OIC), analyzes the main activities and decisions taken by the OIC member countries, and also defines the role of Azerbaijan in the search for problems of Islamic countries.

Ölkəmizin islam dünyası ilə qarşılıqlı münasibətlərində mühüm halqa olan İslam Konfransı Təşkilatı (İKT) müsəlman dövlətlərinin nisbətən iri və nüfuzlu beynəlxalq təşkilatı olaraq 1969-cu ildə Səudiyyə Ərəbistanının təşəbbüsü ilə yaradılmışdır [2, s.56]. Bu Təşkilatla ilk əlaqələr hələ sovet hakimiyyəti dövründə Qafqaz müsəlmanları ruhani idarəsinin sədri Şeyx-ül-islam A.Paşazadənin fəal iştirakı ilə qurulmuşdur. BMT-nin 42-ci sessiyasında (1987-1988) İslam Konfransı Təşkilatı ilə birgə hərəkət haqqında qətnamənin səsverməyə qoyulmadan qəbul edilməsi İKT - nin mühüm beynəlxalq statusunun təsdiqi demək idi [9]. 1991-ci ildə Sovetlər birliyinin dağılmasından sonra yaranan Azərbaycan Respublikası İKT üzvü statusu əldə etmiş oldu. Azərbaycan Respublikası İKT-yə dövlət başçıları və təşkilat rəhbərlərinin 1991-ci ildə Dakarda keçirilən Sammitində qəbul olunmuşdur. Qeyd edək ki, bu təşkilat Azərbaycanın üzv olduğu birinci beynəlxalq təşkilat kimi yadda qaldı. İKT nümayəndələri 1991-ci ildə Azərbaycanda olaraq, Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllini araşdıraraq, problemlə bağlı BMT, Ermənistan, Türkiyə və Rusiya nümayəndələri ilə müzakirələr aparmışlar. 1993-cü ildə İKT-nin xarici işlər nazirlərinin Karaçidə (Pakistan) keçirilən XXI toplantısında Ermənistana qarşı qətnamə qəbul olundu. 1994-cü ildən başlayaraq Azərbaycanın Səudiyyə Ərəbistanı Krallığındakı səfirinə İKT-nin Baş katibliyi yanında Daimi nümayəndə səlahiyyətləri verildi. Beləliklə, Ər-Riyad vasitəçiliyi ilə Ciddə şəhərində yerləşən (Səudiyyə Ərəbistanı) İKT-ın Baş katiblik iqamətgahı, təşkilatın müxtəlif strukturları, o cümlədən İslam İnkişaf bankı arasında məhsuldar iş dövrü başladı.

1994-cü ilin dekabr ayında Mərakeşdə İKT-nin VII sammiti baş tutdu. Bu məqsədlə Kasablanka şəhərində olan H.Əliyev sammitdə çıxış edərək işğal

olunmuş ərazilərimizdə erməni silahlı qüvvələrinin maddi-mədəniyyət abidələrimizi məhv etmələrini iştirakçıların diqqətinə çatdırdı. Sözügüdə sammitdə Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım barədə qətnamə qəbul olundu. “Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü” adlı qətnamə qəbul olunduqdan sonra İKT-ni 1996-cı ilin dekabr ayında xarici işlər nazirləri səviyyəsində Cakartada (İndoneziya) və 1997-ci ilin dekabrında ölkə başçılarının Tehranda keçirilən VIII sammitində bir daha dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırıldı. 1997-ci il dekabrın 8-də Tehran səfəri çərçivəsində H.Əliyev İKT-nin Baş katibi İzzəddin Laraki ilə görüşdü. Görüş zamanı Laraki ərazi işğalının dözülməz hal olduğunu söyləyərək, “İKT şübhəsiz, sizin tərəfinizdədir” fikrini dilə gətirdi. Sammitdə çıxışı zamanı 1993-1996-cı illər ərzində Rusiyanın Ermənistana bir milyon məbləğində qanunsuz silah və hərbi texnika göndərməsini vurğulayan ölkə rəhbəri, diqqəti Rusiya ilə Ermənistan arasında 29 avqustda imzalanan hərbi əməkdaşlıq müqaviləsinə yönəltdi.

İKT-nin üzvlüyünə daxilolma və bu təşkilatla əlaqələrin möhkəmləndirilməsi ölkəmizin xarici siyasətində islam xəttinin gücləndirilməsi ehtiyacından irəli gəlirdi. Münasibətlərin rəsmiləşdirilməsinə qədər artıq bəzi müsəlman dövlətləri, həmçinin islam maliyyə və xeyriyyə təşkilatları ilə əlaqələr yaradılaraq, inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdu. Azərbaycanın bu istiqamətdə əlaqələrinin genişləndirilməsinə ehtiyacı vardı və İKT üzvlüyü məqsəd və planların həyata keçirilməsi üçün əlavə imkanlar yaradırdı. Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı müsəlman birliyində ictimai rəyin ölkəmizə münasibətdə müsbət müəyyən edilməsi zərurəti də vacib məsələ olaraq qalırdı. Belə ki, Ermənistan, Yaxın Şərq ölkələrində mövcud diasporun yardımına və müxtəlif imkanlara əl ataraq, islam ölkələri ilə münasibətlərini nizama salmağa səy göstərirdi. Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsində İKT münasibətinin dəyişdirilməsinə Ermənistan tərəfindən edilən çoxsaylı cəhdlər bizim tərəfdən də ciddi addımlar atılması tələblərini önə çıxarırdı. İKT 1976-cı ildən BMT-də müşahidəçi statusuna malikdir. Təşkilat ATƏT, Avropa İttifaqı və digər Avropa strukturları ilə münasibətlərini nizama salmağa müvəffəq olaraq, Ərəb Dövlətləri Liqası, Afrika İttifaqı, Qoşulmamaq hərəkəti, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, həmçinin digər beynəlxalq və regional təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq mərhələsinə qədəm qoydu [8, s.18].

Son illər bütün dünyada İKT-nin fəaliyyətinin izlənilməsinə maraq artır. Rusiyanın sözügedən təşkilatda müşahidəçi statusunu almağa can atması, ABŞ rəhbərliyinin İKT-da xüsusi nümayəndə təyinetmə qərarı da məhz bununla bağlıdır. Təşkilatın daxilində onun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi (maliyyə təminatının yaxşılaşdırılması, struktur dəyişikliklərinin keçirilməsi, iş üsullarının təkmilləşdirilməsi, rəhbər işçilərin seçilməsi istiqamətində demokratikləşmə), üzv-ölkələr arasında münasibətlərin zənginləşdirilməsi, müsəlman

ictimaiyyətin mövqələrinin möhkəmləndirilməsi sahəsində bir çox işlər həyata keçirilir. 2005-ci ildə Məkkədə baş tutan növbədənənar sammitdə yeni vəzifələrin həyata keçirilməsi məqsədi ilə İKT-nin onillik planı qəbul olundu, Dakar (Seneqal, 2008) toplantısı isə təşkilatın yeni Nizamnaməsini təsdiq etdi. İKT –də təşkilatın fəaliyyətinin təmin edilməsinə yönəldilmiş xüsusi qurumlar şəbəkəsi mövcuddur: islam həmrəylik fondu, islam təhsil-elm və mədəniyyət fondu, elmi-mədəni tədqiqatlar mərkəzi, islam tarixi, mədəniyyət və incəsənəti mərkəzi, islam fıkha (islam hüququ) akademiyası, iqtisadi tədqiqatlar mərkəzi, ticarətin inkişafı islam mərkəzi, Beynəlxalq İslam İnformasiya agentliyi, radio yayımı islam təşkilatı və s. [3, s.173]. Bunlardan başqa İKT–nin bilavasitə əlaqəli olduğu bir çox qeyri-hökumət təşkilatları da mövcuddur. Onların siyahısına BMT–də məsləhətçi statusuna malik olan Ümumdünya İslam Konqresini (ÜİK), BMT-nin iqtisadi və sosial şurasında birinci dərəcəli müşahidəçi statusunu əldə etmiş, həmçinin YUNESCO və YUNİSEF tərkibinə daxil olan Ümumdünya İslam Birliyini, İslam Gəncləri Ümumdünya Təşkilatını da aid etmək olar [7, s.2-4;5]. Bu strukturlar islam dünyasında ictimai fikrin formalaşmasına mühüm təsir göstərərək, qərb ölkələrinin ictimai dairələrinə çıxış imkanına da malik idi.

İKT ilə əməkdaşlığın Azərbaycan üçün əhəmiyyəti ilk növbədə Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsində ölkəmizin bu təşkilat tərəfindən müdafiə olunmasıdır ki, həmin münaqişənin nizama salınması Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində əsas məsələlərdən biridir. Bununla əlaqədar qeyd etmək yerinə düşər ki, Azərbaycan diplomatiyası İKT çərçivəsində bu münaqişəyə münasibətdə yetərli qədər vahid yanaşmanın qəbul edilməsinə nail ola bilmişdir. Xarici işlər nazirlərinin sammit və konfranslarında, həmçinin təşkilatın digər forumlarında bununla əlaqədar üç fundamental qətnamə qəbul edilmişdir: “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü”, “Ermənistan Respublikasının təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində tarixi və mədəni abidələrin məhv edilməsi” və Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi”. İKT Ermənistanı təcavüzkar hesab edərək, işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarının dərhal və şərtsiz azad edilməsini, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsini tələb edir [1, s.302]. İKT Baş Katibliyi mütəmadi olaraq ölkəmizin hüquqlarını müdafiə edən və ermənilərin işğal olunmuş ərazilərimizdə qanunsuz fəaliyyətini ifşa edən siyasi bəyanatlarla çıxış edir. Zəruri olan hallarda İKT-nin Baş Katibliyi təşkilat üzvlərinə müraciət edir və BMT–dəki nümayəndəsinə tapşırıq verərək, Ali Assambleyanın sessiyalarında, həmçinin beynəlxalq birliyin digər forumlarında Azərbaycanın təşəbbüslərinin müdafiə olunması istiqamətində işlər aparılması tədbirlərini həyata keçirir. Bu cür təşəbbüslərin effektivliyi BMT-nin Baş Assambleyasında “İşğal olunmuş

Azərbaycan ərəzilərində vəziyyət haqqında” məsələnin müzakirəsi zamanı bir daha təsdiqləndi.

Məlum olduğu kimi, ölkəmizin təşəbbüsünü müdafiə edən ölkələrin çoxu İKT–nin üzvləridir. İslam informasiya agentliyi Dağlıq Qarabağ məsələsi üzrə informasiya-təbliğat materiallarının yayılması yönündə daim iş aparır. Ölkəmizin İKT ilə əməkdaşlığının tərkib hissəsinə islam dövlətləri və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən Azərbaycana maliyyə və humanitar yardımın göstərilməsi də daxildir. Uzun illər ölkəmiz İslam İnkişaf Bankı, Ərəb İnkişaf Fondları və islam ölkələrinin digər maliyyə strukturları ilə fəal əlaqələrə malikdir və onlar bizim sosial-iqtisadi inkişaf layihələrimizdə iştirak edirlər. İslam xeyriyyə təşkilatlarının məcburi köçkünlərə humanitar yardımını da xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Yardımın siyasi və hüquqi əsasını İKT-nin “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi” barədə qətnaməsi təşkil edir.

İKT-ni aztəsirli, sırf dini təşkilat hesab edənlərin yanlış qənaətinə diqqəti cəlb etmək istərdik. Təəssüf ki, bu, doğru olmayan rəy mətbuatımızın bəzi nəşrlərində arxiv əks olunur [6, s.17]. Bununla əlaqədar olaraq bir daha izah etmək istərdik ki, İKT hökumətlərarası təşkilat hesab olunur. Bu səbəbdən də onun fəaliyyəti rəsmi yanaşmalarla nizamlanır ki, burada da dövlət pragmatizmi konfessional düşüncələr üzərində üstünlüyə malikdir. Prinsipial olaraq qeyd etmək lazımdır ki, bu beynəlxalq təşkilatın islama bağlılığı olsa da, müsəlman dünyasının pragmatik tərəfi onun dünyəvi xüsusiyyətini önə çıxara bilmişdir (İKT-yə daxil olan ölkələrin üçdə bir hissəsinin dünyəvi olduğunu qeyd etmək yetərlidir). Belə ki, təşkilatın fəaliyyəti qarşı dünyaya münasibətdə dar dini-siyasi cəbhədə deyil, inkişaf etməkdə olan ölkələrin maraqlarının müdafiə olunması istiqamətində davam edir. Bu gün islam həmrəyliyi müsbət enerji daşıyıcısıdır. Təşkilat dünya ictimaiyyətinin qeyri-müsəlman hissəsinə qarşı istiqamət almır və dini konfessional əsaslarla həmrəyliyi nəzərdə tutur, qlobal səviyyədə xeyirxah nəticələrə nail olmaq məqsədlərinə xidmət edir [10, s.23].

Son illər ərzində Azərbaycan İKT ilə əlaqələrini, əməkdaşlıq çərçivəsini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirmişdir. Ölkə rəhbəri İKT-nin 2005-ci ildə Məkkədə keçirilən növbədənənar sammitində iştirak etmiş, ali katib İ.Ehsan-oğlu ilə dəfələrlə görüşmüşdür. Ölkəmiz İKT-nin işinin yenidən qurulması istiqamətində bütün təşəbbüslərini dəstəkləyərək, təşkilatın fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi ilə bağlı bir sıra təkliflərlə çıxış etmişdir. 2006-cı ilin 19-21 iyununda Bakıda İKT üzvü olan ölkələrin xarici işlər nazirlərinin 33-cü konfransını da qeyd etmək yerinə düşərdi. Həmin sessiyada ölkə Prezidenti çıxış edərək Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün Ermənistan istisna olmaqla bütün dünya ölkələri tərəfindən tanındığını, bununla əlaqədar Birləşmiş Millətlər Təşkilatında dörd Qətnamə qəbul olunduğunu qeyd etmişdir. Həmçinin, bu Qətnamələrdə Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın işğal altında olan

ərəzilərini qeyd-şərtsiz tərk etmələri tələb olunsa da, həmin şərtlərə riayət edilmədiyi sessiya iştirakçılarının diqqətinə çatdırılmışdır. Sessiyada Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistanın təcavüzkar mövqeyi tənqid olunaraq, qətnamə qəbul edilmişdir. Son illər Azərbaycanda islam ölkələrinin mədəniyyət və turizm nazirlərinin konfransları keçirilmişdir. 2009-cu ildə Bakı İslam mədəniyyətinin mərkəzi elan edilmişdir. Bu tədbir çərçivəsində ölkəmizdə Mərakeş, İordaniya və Misir mədəniyyəti günləri və həftəsi təşkil olunmuş, islam mədəniyyəti, incəsənəti və digər mövzularda elmi simpoziumlar keçirilmişdir [1, s.129].

2009-cu ilin dövlət səviyyəli tədbirləri çərçivəsində İKT üzvü ölkələrinin Bakıda keçirilən VI konfransı oldu. Tədbirdə 45 ölkənin 200-dən çox nümayəndəsi iştirak edirdi. Təşkilatın (İSESCO) baş direktoru Əbdül Əziz bin Osman əl Tüveyci öz çıxışında müxtəlif mədəniyyətlərin qovşağında yerləşən Azərbaycanın sivilizasiyalar arasındakı dialoqa müsbət təsirini qeyd etdi. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm naziri Ə.Qarayev Avropa, eləcə də, islam ölkələrinin qabaqcıl təcrübəsindən istifadə edərək, ölkəmizdə mədəniyyət sahəsində aparılan müxtəlif islahat və proqramlardan bəhs etdi. Konfransda Naxçıvan şəhərinin 2018-ci il islam mədəniyyətinin paytaxtı seçilməsi təsdiq edilmişdi. Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş torpaqlarımızda abidələrimizin dağıdılması faktı İSESCO-nun qətnaməsində əksini tapır. Konfransda Dağlıq Qarabağda dağıdılmış abidələrlə bağlı İSESCO–nun xüsusi istintaq komitəsinin yaradılması, 2011-ci ildə Klemsan (Əlcəzairdə) şəhərində islam ölkələri mədəniyyət nazirlərinin 7-ci konfransının çağırılması qərarı mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İKT üzvü olan ölkələrin xarici işlər nazirlərinin Astanada keçirilən 38-ci sessiyasında (iyun, 2011) “müsəlman dünyası inkişafın yeni erası astanasındadır” yekdil rəyi irəli sürülür. Şimali Afrika və Yaxın Şərqdə baş verən dramatik hadisələrin, fundamental sosial-iqtisadi islahatların, həmçinin modernləşmənin zəruriliyinin təzahür etdirməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Siyasi komitə çərçivəsində Fələstin, ərəb-İsrail münaqişəsi, eləcə də müsəlman dünyasının müxtəlif regionlarında baş verən siyasi problemlər müzakirə olunur. Sessiyada Azərbaycan tərəfin nümayəndəsi E.İsgəndərov iştirakçıların diqqətini bir daha “Xocalı həqiqəti” beynəlxalq kompaniyasına yönəldir. O, çıxışında qeyd edir ki, kompaniya Xocalıda baş verənlərin bütün dünya dövlətləri tərəfindən insanlığa qarşı cinayət olması qəbul edilənədək davam edəcək. Bu toplantının mühüm nəticələrindən biri insan hüquqları üzrə müstəqil Daimi Komissiyanın yaradılması oldu. Qazaxıstanın sədrlik etdiyi və 57 üzv–ölkənin iştirakı ilə baş tutan Astana zirvə toplantısında bütün üzv ölkələrin razılığı əsasında Təşkilatın adının dəyişdirilib İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) adlandırılması qərara alınır [12, s.34-39].

Azərbaycanın İƏT çərçivəsində fəaliyyəti növbəti illərdə də davam etmişdir. Belə ki, 2013-cü ilin aprel ayında Bakıda əmək nazirlərinin konfransında üzv-ölkələr arasında gələcək prioritetləri müəyyənləşdirən əmək, miqrasiya, işçi qüvvəsi və təcrübə mübadiləsi, eləcə də sosial müdafiə “Çərçivə sənədi”nin hazırlanması İƏT ölkələri münasibətlərinin daha da yaxınlaşması istiqamətində mühüm addım idi. Həmin konfransın nəticəsi olaraq Azərbaycan tərəfin təşəbbüsü ilə İƏT-in Əmək mərkəzi (OIC Labour Center) yaradılır. 2014-cü ilin oktyabr ayında Bakıda “İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı üzv ölkələrinin inkişafında qadınların rolu” adlı V beynəlxalq konfransının işə başlaması bir daha dünya ictimaiyyətinin diqqətini ölkəmizə yönəlmiş oldu. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkar siyasəti İƏK-in 2015-cı ilin mayında Küveytdə keçirilən 42-ci və 2016-cı ilin oktyabrında Daşkənddə baş tutan 43-cü sessiyalarında da diqqət mərkəzində saxlanılmışdı. Bu sessiyalarda Ermənistandan BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 822 (1993), 853 (1993), 874 (1993) və 884 (1993) sayılı qətnamələrinə qeyd-şərtsiz və tam əməl etmək tələb olunmuşdu [13].

2018-ci ilin may ayında Banqladeşin paytaxtı Dakkada İƏT-ə üzv ölkələrin xarici işlər nazirlərinin 45-ci sessiyasında Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü, işğal olunmuş ərazilərdə maddi-mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsinin dayandırılması istiqamətində bir neçə mühüm qətnamə qəbul olunmuşdur. Dakka deklarasiyasının 18-ci maddəsində İƏT ölkələrində mövcud münaqişə və böhranların beynəlxalq hüquq normaları əsasında, BMT və İƏT nizamnamələrinə uyğun şəkildə həll edilməsinin vacibliyi əksini tapmışdır. Əsas qərarları üç ildən bir zirvə toplantılarında verilən İƏT bu illər ərzində 1,5 milyard əhalinin daxil olduğu 57 ölkəni əhatə edir. Bundan əlavə təşkilata 11 dövlət və siyasi hərəkət müşahidəçi qismində daxildir. İƏT-in beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizə, insan hüquqlarına riayət, demokratik dəyişikliklər keçirilməsi və s. bu kimi ictimaiyyəti narahat edən qlobal problemlərin həllində fəal iştirakı təşkilatın məqsəd və vəzifələrinin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişilməsinə səbəb oldu.

Bir çox tədqiqatçı təsdiq edir ki, islam dünyası qloballaşmaya və insan cəmiyyəti qarşısında duran qlobal problemlərin həllinə dəyərsiz töhfə vermək iqtidarındadır [8, s.98] İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı BMT-dən sonra dünyada ikinci mühüm beynəlxalq təşkilat rolunu sübut etməkdə davam edir və getdikcə daha çox problemin həllində sözünü deyir [11, s.32]. Təşkilat çərçivəsində görülən tədbirlər və həyata keçirilən proqramlar yoxsulluğun azaldılmasına, məşğulluğun dəstəklənməsinə təsir edəcək, müsəman həmrəyliyinə aşılayacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Араслы Э. Полвека на ближнем востоке. Б.: “Элм”, 2012. 631 с.
2. Аминуддин М. Организация Исламская Конференция: Международно- правовой аспект. Диссерт. СПб, 1998, 168 с.
3. Ближний Восток и международное право. М., 1991, 245 с.
4. Гусев М. Организация Исламская конференция на перепутье.электронная версия книги
<http://www.iimes.ru/rus/stat/2007/06-03-07.htm>
5. Моральное и политическое видение ислама. ЮНЕСКО. Париж, 7-ое декабря 1982 г
6. Масалиев А.М. Критика идеализации отношения ислама к науке и культуре в современном мусульманском модернизме. Ташкент.1993.159 с.
7. Наджип Э.Э. Международные мусульманские организации. Автореферат, М., 1983.
8. Попов В. Исламский фактор в мировой политике. Азия и Африка сегодня, № 1, 2004,124 с.
9. Резолюция 42-й сессии Генеральной ассамблеи ООН//Международная жизнь, № 3,1988.
10. Сидорова Е.В. Организация Исламская конференция: потенциал развития и технологии политической деятельности в процессах институционализации нового мирового порядка. Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук. Нижний Новгород,. 2009, 174 с.
11. Хасанов Р. Организация Исламская конференция и мусульманские государства СНГ Центральная Азия и Кавказ,№ 11, стр. 1997, с. 32
12. Шеръязданова К.Г. От организации исламской конференции к организации исламского сотрудничества, Credo New » №2, 2013, 34-39
13. <https://anhor.uz/news/43-sessiya-smid-ois-so-stoitsya-v-tashkente-v-oktyabre>